

MISRNING MURAKKAB MINTAQAVIY KONTEKSTDAGI TASHQI SIYOSATI

Nomozova Oltinoy Abduhamid qizi

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7559554>

ARTICLE INFO

Received: 12th January 2023

Accepted: 22th January 2023

Online: 23th January 2023

KEY WORDS

ABSTRACT

Ushbu maqola Misrning oxirgi 15 yil davomida mintaqaviy kontekstdagi tashqi siyosatida sodir bo'lgan siyosiy voqealarga bag'ishlangan bo'lib, ularning Misr iqtisodiyotiga ko'rsatgan ta'siri va natijalariga alohida e'tibor qaratilgan. Shuningdek, maqolada Misrning dunyoda hozirgi kunda yirik siyosiy kuchga ega davlatlar, xususan Amerika Qo'shma Shtatlari va Rossiya Federatsiyasi bilan bog'liq harbiy-iqtisodiy hamda siyosiy-ijtimoiy munosabatlar berilgan davrda xos ravishda o'rganilgan.

2020-2021 yillarda Misr koronavirus pandemiyasining ta'sirini o'z iqtisodiyotiga muvaffaqiyatli yumshatdi hamda YaIMning ijobiy o'sishi (3,6%) bo'lgan yagona Yaqin Sharq va Shimoliy Afrika (YSSA) davlati bo'ldi. Ba'zi sohalarda, masalan, turizmga daromadlar kamayib borayotganiga qaramay, reyting agentliklari mamlakat 2021-2024 yillarda YSSA mintaqasida YaIM o'sishining eng yuqori darajasini saqlab qolishda davom etishini taxmin qilmoqda. Mamlakat strategik ahamiyatga ega bo'lgan sohalarda Yevropa Ittifoqi bilan hamkorlikni davom ettirishni maqsad qilgan va Liviya va O'rta Yer dengizi sharqida hal qiluvchi rol o'ynashi mumkinligini ko'pgina siyosatchilar taxmin qilishmoqda. Liviyadagi fuqarolar urushida vositachilik qilish, Sharqiy O'rta Yer dengizi gaz forumida ishtirok etish va Evropa Ittifoqiga a'zo davlatlar bilan qo'shma harbiy dengiz mashqlari kabi ba'zi tashabbuslar Misr tashqi siyosatining asosiy imtiyozlari va uning Evropa Ittifoqi manfaatlariga bosqichma-bosqich mos kelishi ehtimoldan holi emasligi yanada oydinlashmoqda. Yevropa Parlamenti, Yevropa Ittifoqi va Misr o'rtasidagi hamkorlikni kengaytirishni qo'llab-quvvatlaydi, biroq mamlakatdagi inson huquqlari bilan bog'liq vaziyat yuzasidan murosaga kelishlikni taklif etmoqda.¹

Prezident as-Sisiy hokimiyatga kelganidan beri iqtisodiy va siyosiy islohotlarga intilmoqda, bu islohotlarning negizida Misrning 2030-yilga mo'ljallangan potensial strategik maqsadlari yotadi. Iqtisodiy islohotlar Misrni koronavirus pandemiyasi davrida nisbatan yaxshi himoya qildi. 2020-yilda Qohira Yaqin Sharq va Shimoliy Afrikada yalpi ichki mahsulotning eng yuqori o'sish sur'atini qayd etdi - 3,6% - Turkiyadan ikki baravar ko'p (1,8%). "Standard and Poor's" agentligi Misrning B reytingini (barqaror prognozli) Turkiyanikiga (B+) o'xshashligini

¹ Alterman J., Egypt's Sisi risks a quagmire in Libya, The Hill, June 2020.

tasdiqladi. Misrda ishsizlik darajasi 7,2% gacha kamaydi (2020-2021-yillarning II choragi).² Shunga qaramay, Jahon banki hisob-kitoblariga ko'ra, pandemiya va ayniqsa, 2020-yil oxiridan beri Covid-19 holatlarining qayta ko'tarilishi tufayli mamlakat YaIM 2020-2021-moliyalarda 2,3 foizgacha pasayadi. Iqtisodiy faollik sekinlashmoqda. resurslar va ayniqsa suv tanqisligi va bu salbiy ijtimoiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Tabiiy resurslar va energiyani barqaror boshqarish, asosan Buyuk Efiopiya Uyg'onish davri to'g'oni Nil davlatlari o'rtasida ziddiyatli muammo bo'lib qolmoqda.³

Misrning asosiy xavfsizlik muammolaridan biri xalqaro terrorizm va uning hududida hamda Yaqin Sharq va Shimoliy Afrika (YSSA) mintaqasida mavjud bo'lgan turli jihodiy tarmoqlardir. Misrlik jihodchilar 11-sentabr xurujlarini ilhomlantirish va rejalashtirishda muhim rol o'ynagan. Ulardan biri, Muhammad Atta hujumlarni amalga oshirgan to'rtta jamoani boshqargan. Bundan bir necha o'n yillar avval Al-Qoida va boshqa jihodiy harakatlarning yetakchilari va ziyolilari sifatida rol o'ynagan misrliklarning uzoq ro'yxati mavjud. Ayman az-Zavohiriy, shifokor va Misr Islomiy Jihodi (MIJ) yoki al-Jihod asoschisi, prezident Anvar Sadatning o'ldirilishidagi roli uchun (1981-yil 6-oktyabr) qamoqda o'tirdi.⁴ Al-Zavohiriy 1990-yillar oxirida bin Ladin bilan kuchlarni birlashtirar edi va u vafot etgani haqidagi da'volarga qaramay, 2021-yilda 11-sentabr xurujlarining 20 yilligi munosabati bilan videomurojaat e'lon qildi. Misrdagi asosiy jihodchilar avvalgi avlod avlodlaridir. 1960-yillarda "Musulmon birodarlar" rahbariyatidan ajralib chiqqan va "uchinchi turdagi jehod" asoschisi Sayyid Qutbning xabarlarini qabul qilgan misrlik islomchilar ham "hujum jihodi" sifatida qayd etilgan. Zavohiriyning ham, Sayyid Qutbning ham uzoq muddatli niyati Turkistondan Atlantika okeani sohillarigacha bo'lgan uzluksiz chiziq bo'ylab yo'qolgan Usmonli xalifaligi o'rnini egallash uchun birlashgan Islom Amirligini yaratish edi.⁵

Yaqin Sharq va Shimoliy Afrika mintaqaviy barqarorligida Misrning roli

Misr YSSA mintaqasida 1978-yilgi Kemp-Devid kelishuvlaridan keyin va 1979-yilda imzolangan Isroil-Misr tinchlik shartnomasi orqali Isroilni 1982-yilda Sinaydan chiqib ketishiga olib kelgan Isroilni tan olgan birinchi arab davlati sifatida alohida rol o'ynaydi. Kemp Devid kelishuvlari ikkita asosiy kelishuvni o'z ichiga oladi. Birinchisi, Yaqin Sharqda tinchlikka erishish, shu jumladan G'arbiy Sohil va G'azoda avtonomiya rejimini o'rnatish orqali tamoyillarni taqdim etadi. Ikkinchisi Isroil va Misr o'rtasida tinchlik o'rnatish uchun asos yaratadi, shu jumladan Sinay muammosini hal qiladi. Isroil-Misr tinchlik shartnomasi diplomatik va siyosiy yutuq sifatida qabul qilingan bo'lsa-da, Misrning uchinchi prezidenti Anvar Sadatning Misr Islomiy Jihod terror tashkiloti tomonidan o'ldirilishiga olib keldi. 1979-yilgi kelishuvdan keyin Sadatning vorisi Husni Muborak falastinliklar nomidan Isroil bilan asosiy vositachiga aylandi. Misrning vositachilik roli 1990-yillarning boshlarida Oslo jarayonidan keyin kuchaydi. Bu rol 2007-yilda Fath va Xamasning kelishmovchiligi va G'azo

² www.mped.gov.eg – Misr Respublikasining Iqtisodiy rivojlantirish va rejalashtirish vazirligi

³ Colombo M., Mutual reassurance: Why Europe should support talks between Egypt and Turkey, European Council on Foreign Relations, January 2021.

⁴ www.cfr.org – AQSh Xorijiy Aloqalar Konsulligi

⁵ Cook S., The Role of Egyptians in the 9/11 Attacks Still Reverberates Today, Council on Foreign Relations, September 2021.

sektorini egallab olganidan keyin yanada ahamiyatli bo'ldi.⁶ Hatto bugungi kunda ham Misr Falastin guruhlari o'rtasida ham, 2021-yil may oyida bo'lgan zo'ravonliklarning davriy avj olishlarida ham Xamas va Isroil o'rtasida muhim vositachi hisoblanadi. Muhimi, Misr Xamas va Isroil o'rtasidagi muzokarlarda vositachilik qildi va yarador falastinliklarga tibbiy yordam ko'rsatdi. Isroil-Falastin o'rtasidagi yillardagi eng yomon zo'ravonlik, bir necha haftalik keskinlikdan so'ng, Xamas 2021-yil 10-mayda Isroilga raketa otishni boshladi, bunga Isroil G'azoga havo hujumlari bilan javob berdi. Misr qisqa, ammo qimmat 11 kunlik mojaroda sulh bitimiga vositachilik qilganidan keyin, jumladan, AQSh Davlat kotibi Entoni Blinken tomonidan samarali vositachi sifatida qaraldi.⁷

Biroq Misrning AQSh bilan munosabatlari Jo Baydenning mamlakatdagi inson huquqlari bilan bog'liq tanqidiy pozitsiyasi tufayli biroz yomonlashishi mumkin. 2021-yil sentabr oyida Bayden ma'muriyati Misrga harbiy yordamni to'sib qo'ymasligini, ammo 130 million AQSh dollari miqdoridagi yordamni vaqtincha to'xtatib qo'yishini e'lon qildi. 2021-yil may oyidagi Isroil-Falastin inqirozini hal qilishga yordam berish uchun AQSh Misr kabi asosiy mintaqaviy ishtirokchilar bilan hamkorlik qilishi va mojaroga barham berish uchun amaliy choralar ko'rishi kerak edi. Vashingtonda bo'lib o'tgan Bayden-Bennet uchrashuvidan so'ng va Prezident Baydenning inson huquqlari bo'yicha xavotirlarini inobatga olgan holda Prezident as-Sisi 2021-yil 11-sentabrda 2021-2026 yillarga mo'ljallangan Inson huquqlari bo'yicha milliy strategiyani ishga tushirdi. 2021-yil 13-sentabrda Prezident as-Sisiy Bosh vazir Bennet bilan uchrashdi. Bu Isroil bosh vazirining o'n yil ichida Misrga birinchi tashrifi edi. Ikki yetakchi Isroil va Falastin o'rtasidagi tinchlik jarayonini jonlantirishga qaratilgan sa'y-harakatlarni hamda Eron yadroviy kelishuvi kabi boshqa mintaqaviy masalalarni muhokama qildi.⁸

Strategik hamkorlar bilan munosabatlar (Misr-AQSh munosabatlari)

Misr 1978-yilgi Kemp-Devid kelishuvlaridan keyin AQShdan harbiy yordam ko'rsatuvchi ikkinchi yirik davlat bo'lib kelgan. 1978-yildan beri Qo'shma Shtatlar Misrga 50 milliard dollar atrofida harbiy savdo va 33 milliard AQSh dollari miqdorida iqtisodiy yordam ko'rsatgan. Donald Tramp o'z lavozimida bo'lganida ham Misrga 1,3 milliard AQSh dollari miqdoridagi harbiy savdo grantini Kongress 2020-yil dekabr oyida tasdiqlagan Covid-19 yordami uchun sarflangan mablag'dan chiqarib tashlamoqchi bo'lgan mablag'lar ro'yxatiga kiritgan edi. 2021-yil fevralida Bayden ma'muriyati Kongress a'zolari yoki nohukumat tashkilotlarning inson huquqlari bilan bog'liq muammolariga qaramay, 200 million dollarlik qurol savdosini ma'qulladi. 2021-yil iyun oyida Bayden ma'muriyati tomonidan taklif qilingan 2022 yil byudjetida Misrga Tramp davridagidek 1,3 milliard dollar miqdoridagi harbiy yordam so'ralgan; Qohiradan hozirgacha hech qanday inson huquqlari islohoti yoki majburiyatlari bo'lmagan. Stokgolm Xalqaro Tinchlik Tadqiqot Instituti (SIPRI) hisob-kitoblariga ko'ra, Misr 2016-2020 yillarda dunyodagi uchinchi yirik qurol importchisi bo'lgan (1-rasm). Misrning

⁶ Dunne M., Egypt: Trends in Politics, Economics, and Human Rights, Carnegie Endowment for International Peace, September 2020.

⁷ www.reuters.com – Siyosiy yangiliklar portali

⁸ www.americanprogress.org – AQSh siyosiy yangiliklar portali

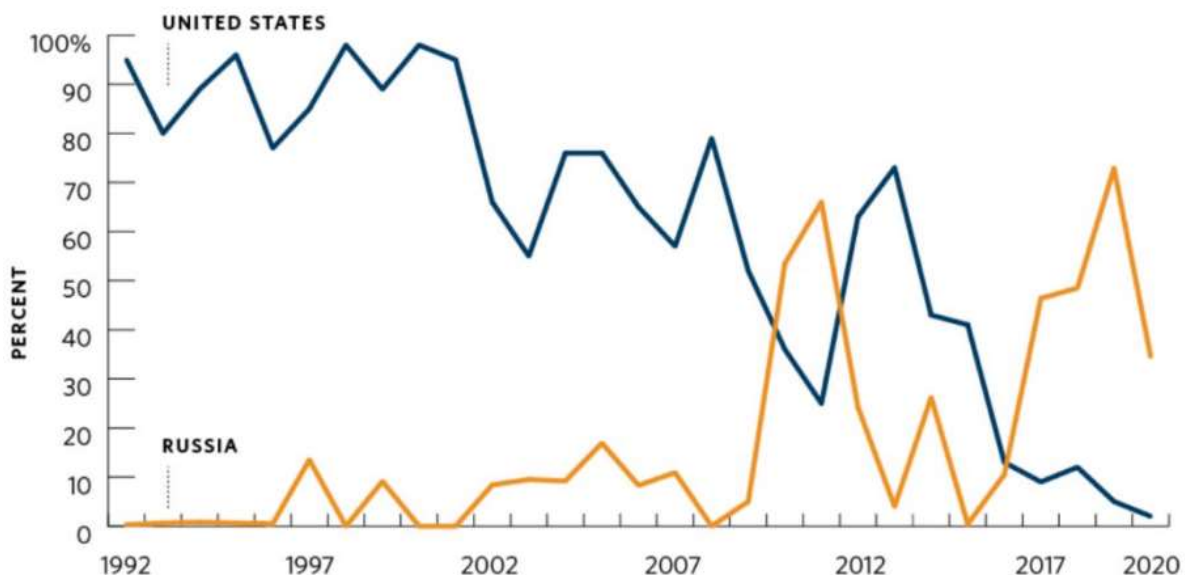

qurol-yarog' importining 41,6% AQSh hissasiga to'g'ri keladi, undan keyin Rossiya (24,7%) va Frantsiya (17,3%).⁹

Qo'shma Shtatlar "Arab bahori" davrida va undan keyin Misrga qurol sotishni qisqartirdi, 2013 yilda Misr hukumati harbiylar tomonidan qo'lga olinishi ortidan qurol eksportini muzlatib qo'ydi. Sharq AQShning o'sha paytdagi prezidenti Barak Obama ma'muriyatini o'z yo'lidan qaytishga majbur qildi. Biroq, ikki yillik bo'shliq allaqachon Rossiya tomonidan to'ldirilgan edi. 2016-yildan beri Rossiya Misrga yetkazib berish qiymati bo'yicha AQShni ortda qoldirdi, jumladan, 50 ta jangovar samolyot va 46 ta jangovar vertolyot. Ushbu ta'minotlar, shuningdek, Misr va Rossiya harbiy hamkorligini, jumladan, qo'shma mashg'ulotlarni yaqinlashtirishga olib keldi.

Misr-Rossiya munosabatlari

Rossiya energiya xavfsizligi sohasida ham Misrning asosiy hamkoridir. 2017-yilda Rossiya Misrga Dabaa atom elektr stansiyasini qurish uchun 25 milliard dollardan ortiq kredit bergan. Ikki davlatning 2018-yildagi strategik sheriklik to'g'risidagi bitimidan so'ng, Sochi sammitida (2019-yil) o'zlarining "a'lo darajadagi ikki tomonlama munosabatlari"ni tasdiqladilar, shuningdek, Moskva Misr "Yaqin Sharq va Afrikada xavfsizlik va barqarorlik ustuni" ekanini ta'kidledi. Ikki mamlakat davlatning markazlashgan tabiatidan tortib, O'rta er dengizi sharqida va Liviyadagi so'nggi voqealarga qadar bir qator mavzular bo'yicha o'xshash qarashlarga ega, bu erda ikkalasi ham LNA rahbari Xalifa Xaftarni qo'llab-quvvatlaydi. 2021-yil 9-avgust kuni Rossiya fuqarolik layneri Qizil dengiz bo'yidagi Sharm-al-Shayx kurortidan havoga ko'tarilganidan ko'p o'tmay jehodchilar tomonidan portlatilgan va bortdagi barcha 224 kishi halok bo'lgan 2015-yil oktabr oyidan beri birinchi marta Misrga to'g'ridan-to'g'ri reyslarini tikladi. 2015-yilgacha rossiyalik sayyohlar (yiliga taxminan 3,5 million) Misrning sayyohlik bozorida eng ko'p bo'lgan.¹⁰

1-rasm. Misrning qurol importidagi bozor ulushi¹¹

⁹ Fytatzi K., Cairo aims for greater regional clout, Oxford Analytica, January 2021.

¹⁰ Harvey K. and Riedel B., Egypt, Iraq, and Jordan: A new partnership 30 years in the making?, Brookings, July 2021.

¹¹ Lazarou E. and Stanicek B., Mapping threats to peace and democracy worldwide. Normandy Index 2021, study, EPRS, European Parliament, July 2021.

Xulosa

“Arab bahori”dan keyingi davrda Misrning tashqi siyosati asosan Yaqin Sharq va O’rta Yer dengizining sharqiy qismidagi vaziyatdan kelib chiqib shakllantirildi. Fuqarolar urushi va tartibsizliklar mintaqada ko'payib, avval Iroq, so'ngra Suriya, Livan va Liviyaga ta'sir ko'rsatdi. Qo'shni davlatlardagi ko'pincha ishonchli shaxslar tomonidan olib boriladigan mojarolar Qohiraning ichki siyosiy va xavfsizlik manfaatlariga ta'sir qilib, Misr tashqi siyosatiga ta'sir ko'rsatdi. Bunday mojarolardan biri Sinay shimolidagi Ansor Bayt al-Maqdis (ABM) kabi islomiy terrorchilik tarmoqlarining davom etishi bilan bog'liq. Yana biri Falastin guruhlarini o'rtasida hamda Misr ikkalasida ham vositachi bo'lgan Xamas va Isroil o'rtasida. Misr Islomiy Jihodi va Iroq va Shom Islom Davlati (ISIL) - Sinay viloyati kabi guruhlariga qarshi kurash Misrning Isroil, Fors ko'rfazi arab davlatlari, AQSh, Rossiya va boshqa davlatlar bilan ittifoqlarini mustahkamlashdan manfaatdorligining asosiy sababi bo'ldi. Yevropa Ittifoqi. Misr prezidenti Abdel Fattoh as-Sisiyning 2018-yilda ikkinchi muddatga qayta saylanishi ortidan Turkiya kabi mintaqaviy o'yinchilar bilan raqobat va siyosiy islomning roli kuchayib ketdi va Misrning geosiyosiy va iqtisodiy manfaatlari bilan chambarchas bog'lanib qoldi.

References:

1. Alterman J., Egypt's Sisi risks a quagmire in Libya, The Hill, June 2020.
2. Colombo M., Mutual reassurance: Why Europe should support talks between Egypt and Turkey, European Council on Foreign Relations, January 2021.
3. Cook S., The Role of Egyptians in the 9/11 Attacks Still Reverberates Today, Council on Foreign Relations, September 2021.
4. Dunne M., Egypt: Trends in Politics, Economics, and Human Rights, Carnegie Endowment for International Peace, September 2020.
5. Elhadidi A., Egypt's Shifting Foreign Policy Priorities, The Cairo Review of Global Affairs, 2018.
6. Fytatzi K., Cairo aims for greater regional clout, Oxford Analytica, January 2021.
7. Harvey K. and Riedel B., Egypt, Iraq, and Jordan: A new partnership 30 years in the making?, Brookings, July 2021.
8. Lazarou E. and Stanicek B., Mapping threats to peace and democracy worldwide. Normandy Index 2021, study, EPRS, European Parliament, July 2021.
9. Foydalanilgan web sahifalar:
10. www.mped.gov.eg – Misr Respublikasining Iqtisodiy rivojlantirish va rejalashtirish vazirligi
11. www.cfr.org – AQSh Xorijiy Aloqalar Konsulligi
12. www.reuters.com – Siyosiy yangiliklar portali
13. www.americanprogress.org – AQSh siyosiy yangiliklar portali